

РОЗМІРКОВУВАННЯ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО В АСПЕКТІ ЦІННІСНОГО: КРИМІНОЛОГО-МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ЗРІЗ

Кріцак І. В.

Актуалізація нових смислів кримінального права та кримінології є неабияк важливою з позицій російсько-української війни в аспекті розроблення нового напрямку у кримінологічній науці – кримінології з метою вироблення загальнодержавної ціннісної парадигми в означеній сфері за допомогою міждисциплінарного підходу. Порівняльна кримінологія у рамках такого методу наукових досліджень неодмінно сприятиме комплексності загальнодержавної духовно-ціннісної кримінології. Кримінально-правова та кримінологічна політика повинна спрямовуватись у найрізноманітніші сфери наукового знання на засадах принципу рівноправності на засадах поєднання божественного та державного, коли «людина існує (служить) для держави, а держава має послужити людині». Неабияке значення у цих процесах відіграє направленість на молоде покоління, де пріоритетом є освіта, інтелектуальний, духовно-культурний, фізичний потенціал і розвиток особистості і, як результат, економічне благополуччя тощо. Проведене дослідження сприятиме формуванню найзагальніших уявлень про взаємодію багатьох аспектів тактик і стратегій, що спонукатиме до більш детального вивчення важливих питань дослідницької діяльності у кримінально-правовій сфері. Стосовно наукометрії в цьому аспекті слід відзначити, що Бібліотека ім. В.І. Вернадського нараховує понад 10 тис. наукових статей, присвячених кримінальному блоку, і майже 8 тис. – сфері злочинного. Загалом, майже 20 тисяч наукових статей лише українських авторів, що неодмінно спонукатиме до вироблення кримінально-правової та кримінологічної доктрини (політики) у даному напрямку. Широкий спектр матеріалу продуктивний, з урахуванням минулого, сьогодення та необхідності подальшого вироблення прогнозів майбутнього з урахуванням сучасних міграційно-глобальних процесів. За таких умов можна правильно сконструювати кримінально-правову норму, вибудувати смисли поваги до права через духовно-ціннісні пріоритети, щоб досягати високих рівнів духовних відчуттів, «прозрівати у вічність» через благочестивість образу життя. Дослідження кри-

мінотеології є надзвичайно важливим, враховуючи злету і падіння людства з необхідністю, кожного разу нового «повстання із попелу» – прагнення високого розуміння нинішнього та Вічного.

Ключові слова: сфера кримінально-правового регулювання, кримінально-процесуальне право, духовно-ціннісна складова, міждисциплінарний зріз, політика держави, російсько-українська війна.

Kritsak I. V. Meditation criminal law and procedural in terms of value: criminological and interdisciplinary section

Update of new meanings of criminal law and criminology is quite important from a position russian-ukrainian war, in terms of development of a new direction in criminological science – criminoteology, in order to develop a nationwide value paradigm in the specified field with using an interdisciplinary approach. Comparative criminology in frameworks this method of scientific research will certainly contribute to the complexity of national spiritual and value criminology (criminology). Criminal law and criminological policy should go to the most diverse areas of scientific knowledge on the basis of the principle of equality, on the basis of the combination of divine and state, when «a person exists (serves) for the state, and the state should serve the people». Quite a value in these processes is aimed at the younger generation, where the priority is education, intellectual, spiritual and cultural, physical potential and personality development, and, as a result, economic well-being, etc. The conducted research will contribute formation of the most general ideas about interaction of many aspects of tactics and strategy, which will prompt a more detailed study important issues of research activity in the criminal law field. Regarding scientometrics in this aspect, it should be noted that the Library named after V. I. Vernadskyi has more than 10,000 scientific articles, dedicated to the criminal block, and almost 8 thousand - in the criminal sphere. In general, almost 20,000 scientific articles by Ukrainian authors alone, which will certainly encourage production criminal law and criminological doctrine (policy) in this direction. A wide range of material is productive, taking into account the past, present and necessity further development of future forecasts with taking into account modern

migration and global processes. Under such conditions, you can do it right construct a criminal law norm, to build meanings of respect for the law through spiritual and value priorities, to reach high levels spiritual feelings, «to blossom into eternity» through piety way of life. The study of criminoteology is extremely important, given the ups and downs of humanity with necessity each time a new «resurrection from the ashes» - the desire for a high understanding of the present and the Eternal.

Keywords: the sphere of criminal law regulation, criminal procedural law, spiritual-value component, interdisciplinary section, state policy, russian-ukrainian war.

Випередити час у протидії та боротьбі зі злочинністю – основний пріоритет. Якщо хтось сумнівається в тому, що істинна творчість від Бога дається, в результаті благочестивості прагнень, почуттів та устремлінь, тоді постараємось спростувати відповідні докори. Часто у творчості мають місце егоїстичні, кар'єрні цілі, які переслідуються. Проте, коли правильно розставлені пріоритети, тоді все легко виходить: «не ради хліба куса, а заради Ісуса», бо ж «кесареве кесареві, а Боже – Богові» (Мф. 22:21). «Иго бо мое благо, а бремя легко есть» (Мф. 11:30); Прославлю прославлящих мя (1 Царств 2:30); Шукаймо передусім Царства Божого, а все інше докладеться нам (Мф. 6:33) – такі слова-настанови можна почерпнути зі священного писання.

Притча преподобного Силуана Афонського: літав орел у висоті, насолоджувався красою світу і думав: «Я пролітаю великі простори і бачу долини і гори, моря і ріки, луги і ліси; бачу безліч звірів і птахів; бачу міста і селища, і як живуть люди; а ось сільський півень нічого не знає, окрім свого двору, де бачить усього лише кількох людей і худобу; злітаю до нього і розповім про життя світу». Прилетів орел, сів на дах сільського будинку і бачить, як хоробро і весело гуляє півень серед своїх курей, і подумав: «Значить, він задоволений своєю долею; але все ж розповім йому про те, що знаю я». І став орел розказувати півневі про красу і багатство світу. Півень спочатку уважно слухав, але нічого не розумів. Орел, бачачи, що півень нічого не розуміє, засмутився, і стало йому важко говорити з півнем; а півень, не розуміючи, що каже орел, занудьгував, і стало йому важко слухати орла. Але кожен з них залишався задоволений своєю долею.

Так буває, коли вчена людина говорить з невченою, але ще більше, коли духовний говорить з недуховним. Духовний подібний до орла, а недуховний – до півня; розум духовного день

і ніч повчається в законі Господньому і молитвою сходить до Бога, а розум недуховного прив'язаний до землі чи зайнятий помислами. Душа духовного тішиться світом, а душа недуховного залишається порожньою і розсіяною. Духовний, як орел, літає у висоті і душею відчуває Бога, і бачить увесь світ, хоча і молиться в темряві ночі, а недуховний тішиться марнославством, багатством чи шукає тілесних насолод. І коли духовний зустрічається з недуховним, то обом їм нудно і важко спілкуватися.

Постановка проблеми та її актуальність. Консультативна Місія Європейського Союзу в Україні (КМЕС) розпочала свою роботу у грудні 2014 року на запрошення українського Уряду. Одним з пріоритетних напрямків роботи Місії є допомога Україні з реформування її кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також роботи правоохоронних органів відповідно до стандартів та кращих практик ЄС. На наше переконання, до проведення відповідної роботи на якісних засадах розроблення нового Кримінального кодексу України повинно залучатись більш широке коло відповідних спеціалістів кримінально-правового блоку, справжніх фахівців своєї галузі. Досить ефективною площадкою є сайт онлайн-платформи колективного розроблення нового кримінального кодексу, де теоретики і практики, пересічні громадяни можуть вносити відповідні правки, доповнення та рекомендації, надавати пропозиції до вже існуючої (виробленої) конструкції кримінального кодексу. Однак така робота потребує широкого розголосу у ЗМІ. Водночас робоча група з провідних вчених держави та допомогою відповідних спеціалістів здійснює відповідний моніторинг (відбір) найбільш слушних пропозицій та рекомендацій. Особливо актуальними в цьому аспекті є вироблення рішень до міждисциплінарної взаємодії адміністративного та кримінального права у напрямку конструювання суспільної небезпеки і протиправності відповідних діянь, проступків чи злочинів. Створення подібного роду онлайн-майданчиків, площадок і платформ, за позитивною практикою інших держав, зможуть принести хороші результати у виробленні конструктивістських рішень найрізноманітніших рівнів. При цьому слід врахувати усі недоліки нинішнього кримінально-процесуального кодексу в аспекті глобальних змін та докорінної перетрансформації відповідно до наших реалій, передусім через досить високий рівень корупції, правових колізій, заплутаності законодавства у відповідній сфері, коли попри створення великої кількості

нормативної бази та відповідних органів корупція та інші проблеми, пов'язані з нею, як були, так і продовжують процвітати. У багатьох виникає враження, що відповідний КПК України – на стороні злочинного елементу, а не на захисті інтересів держави та людини, щоб не допустити нових війн і потрясінь.

Як виявилось, у процесі нищівної діяльності держави на внутрішньому фронті, так би мовити, коли порушена гармонія «належного відання внутрішніми справами», левова частка відповідальності якої лежить на усіх правоохоронних органах щодо прийняття оперативно-конструктивних рішень і здійснення відповідних дій, які задовольняли б суспільство та відповідали б вимогам права; є бажаними у відстоюванні перемог на фронті, збереженні територіальної цілісності України. Такий прорив здійснила румунська прокурор Лаура Кевеші, коли для топ-корупціонерів віднайдений бажаний статус, у результаті всенародного гніву та обурення, у місцях позбавлення волі з реальним відбуванням покарань. Можливо, такий конструкт є найбільш гуманним порівняно зі смертною карою в Китаї, коли існує загроза втратити державу, а корупціонери як продовжували, так і займають високі посади попри всі зовнішні зрушення та реформи у рамках відповідної протидії та боротьби. Дана проблема набуває своєї особливої актуальності в аспекті взаємодії кримінально-правових та процесуальних смислів крізь призму ціннісної складової багатьох галузей права та суспільних наук (наукометрії), в тому числі й метафізичного пізнання світу. Звідси, нами активно розробляється українська кримінологія, як найбільш перспективний напрям наукових досліджень. Пропонується нова парадигма і доктринальна основа розвитку кримінально-правового, а звідси й процесуального законодавства на засадах духовно-ціннісної концепції право розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували різноаспектність даної проблеми, можна виокремити: П.Л. Фріса, В.О. Навроцького, О.М. Литвинова, Ю.В. Орлова, О.О. Дудорова, М.В. Мазур, М.В. Карчевського, О.В. Харитонову, О.А. Гритенко, О.А. Марченко, С.В. Петкова, В.М. Господаренка, А.В. Жук, Д.І. Клепка, О.М. Дуфенюк, Т.О. Лоскутов, Г.К. Тетерятник, В.Т. Томина, А.П. Попова, Я.В. Фаркаш, О.І. Бережного, Д.П. Никольського, А.М. Лобач, О.В. Шамару, О.О. Книженко, О.В. Кириченко, В.В. Комашко, Ю.В. Гродецького та багатьох інших.

Слід відзначити що в даному ключі серед українських та зарубіжних авторів зазначена проблематика не досліджувалась. Водночас напрацювання згаданих вчених стали хорошим підґрунтям для розроблення основ даної проблеми, що неодмінно стане предметом дослідження майбутніх наукових праць. Виходячи з вищевикладеного, метою цієї статті є теоретичний аналіз сучасного стану кримінологічно-кримінально-правових та процесуальних смислів крізь призму ціннісної складової та міждисциплінарності заради вироблення правової доктрини в даному концепті, прогалин практики та подальшого здійснення організаційно-правових засад розроблення української кримінально-правової так кримінологічної політик держави їхніх ідеологічних основ тощо.

Виклад основного матеріалу. Після 24 лютого 2022 р. – початку повномасштабної війни РФ проти України – вітчизняним парламентом було ухвалено більше 10 законів, покликаних удосконалити механізм кримінально-правового регулювання суспільних відносин, зокрема усунути наявні в ньому прогалини. Визнаючи переважну більшість «воєнних» оновлень Кримінального кодексу України (далі – КК) виправданими і своєчасними, загалом вважаємо недоречним (з урахуванням поточної ситуації в країні та екстраординарних обставин, у яких ухвалювалися ці законодавчі зміни) критикувати народних депутатів України за притаманний фактично всім відповідним законам низький рівень нормотворчої техніки, часткове нехтування вченням про криміналізацію, інші недоліки. Усвідомлюючи, що наведена теза навряд чи буде прийнята частиною наших колег (а «воєнні» новели КК наразі жваво обговорюються представниками правничої спільноти), зазначимо, що конституційне положення про керування суддею під час здійснення правосуддя верховенством права значною мірою дозволяє «зняти» гостроту проблем, зумовлених недоліками вимушено й оперативно зміненого кримінального закону. Нагадаємо, що сучасна концепція верховенства права, не заперечуючи обов'язковості законодавства, передбачає, що протиставлення останньому судової правотворчості виникає в тих виняткових випадках, коли закон сам собою чи при його застосуванні в конкретній ситуації породжує явну несправедливість, веде до порушення основоположних прав і свобод людини, посягає на інші фундаментальні цінності демократичного суспільства [1, с. 138].

Розв'язана РФ війна проти нашої держави змінила всі соціальні процеси, не виключенням є й протидія злочинності. На кінець травня

2022 року структура облікованих проваджень істотно відрізняється від тенденцій, описаних раніше. Загальна кількість облікованих проваджень склала 130144. Кримінальних правопорушень проти власності - 40573 (31,2%, до 2022 року – близько 50%). Кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку - 15096 (11,6%, до 2022 року – до 0,1%). Кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України – 7178 (5,5%, до 2022 року – до 0,2%). Водночас проблема ефективного кримінально-правового регулювання в умовах війни набуває ще більшої актуальності, перемога потребує раціонального використання соціальних ресурсів. Встановлені в процесі дослідження тенденції дозволяють сформулювати основні напрями розв'язання даної проблеми [2, с. 31].

Наука кримінального права – це сукупність еволюціонуючих доктрин, які постійно розвиваються та піддаються критичному аналізу. Вона зобов'язана інтегрувати найрізноманітніші знання, які виникають у багатьох галузях. Її безперервне оновлення у процесі відповідної діяльності відбувається завдяки прийняттю тієї чи іншої доктрини як аксіоматичної, коли стикаються певні ідеї, судження суб'єктів пізнання. Науці кримінального права притаманна поліядерність у різних фокусах, починаючи від світоглядних основ кримінального права, ідеологічних орієнтирів (ідеологем), які існують у даній сфері, до зовнішнього втілення кримінального права у кримінальне законодавство, яке є формою кримінального права як галузі права. Це також процес формування кримінально-правової правосвідомості, процес узагальнення практики застосування кримінально-правових норм, створення окремої наукової платформи об'єднання зусиль держави з протидії міжнародній злочинності, обмін досвідом із зарубіжними правовими системами, – як бачимо, дуже широкий пласт питань. З одного боку, наука кримінального права є частиною системи кримінального права, а з іншого, вона є таким собі своєрідним «оком Бога», який зовні спостерігає за цією системою, за ядрами чи фокусами, з яких вона складається та розвивається [3].

Загальну частину кримінального права утворюють норми та інститути, які мають спільне значення для розуміння, вивчення, з'ясування, тлумачення та застосування всього кримінального законодавства; норми, які визначають головні засади, принципи і завдання кримінального законодавства України; визначають підстави та умови

застосування кримінальної відповідальності, а відповідно і звільнення від кримінальної відповідальності тощо [4, с. 224].

В.О. Навроцький відзначає, що «ступінь досконалості Кримінального кодексу визначається тим, наскільки розвинутою є його Загальна частина, як послідовно і глибоко викладені в законі її інститути...» [5, с. 30].

Сьогодні, в умовах, коли ведеться активна робота щодо розроблення нового кримінального кодексу [6], ціннісна складова частина у визначенні кримінально-правової та кримінологічної політики (доктрини) держави є досить важливою, особливо коли йдеться про нинішню російсько-українську війну, адже багато чого в житті довелося переосмислити.

Тому будь-які розглядувані новели треба оцінити з погляду їхньої відповідності окремим принципам положенням кримінального права та законодавства. Зокрема, з погляду ступеня дотримання пропорційного співвідношення тяжкості вчиненого діяння та обсягу кримінальної репресії; гуманізації та диференціації кримінальної відповідальності через поширення сфери застосування стимулюючих заходів кримінально-правового впливу тощо [4, с. 224].

Вибудовування сучасних смислів кримінального права. У Франції, наприклад, вважається, що в академічному поділі науки юриспруденції на спеціальності виділяють всього дві з них: спеціальність 01 – «приватне право та кримінально-правові науки», 02 – «публічне право». «Теорія права» міститься в кожній із цих спеціальностей, тобто можна бути «теоретиком права» – цивілістом, «теоретиком права» – криміналістом або «теоретиком права» – адміністративістом, але не можна бути просто «теоретиком права» [7; 8]. Завдяки цьому юристи у Франції займають два почесних «перших місця» у французькому науковому табелі про ранги. По-друге, слід урахувати той дуалізм права, який існує споконвіку. У цьому контексті немає потреби припускати помилок, які вже призвели до катастрофічних наслідків у радянській правовій системі. Необхідно спиратись на світові класичні надбання правової науки. Рано чи пізно цю роботу буде проведено і в Україні, але чим більше часу ми перебуватимемо в правовій стагнації, тим страшніші наслідки кризи матиме весь спектр соціально-економічної системи нашої держави й кожного громадянина України [9, с. 78]. Присвятивши понад десять років вивченню та викладанню теорії держави і права, досліджуючи її ціннісні смисли, вдалось сформулювати

та актуалізувати духовно-ціннісну концепцію (парадигму) праворозуміння. Промислом долі випала можливість досліджувати одну із найбільш важливих (головних) галузей правової науки – кримінологію, яка, що називається, немислима без кримінального права. Роблячи перші кроки в освоєнні нового матеріалу, важливими є слова прекрасної людини, «викладача від Бога» у найкращому розумінні цього слова О.В. Харитоновой, яка пригадує вислів класиків про те, що «кримінальне право – це математика юриспруденції», адже в ньому видніється логічна, ясна структура, яка водночас пов'язана з чимось фатальним, приреченим. Кримінальне право завжди стикається з питанням межі, адже йдеться передусім про найсуворіше обмеження прав і свобод особи, яка вчинила злочин. Тому своєрідна «левіафанівська» сутність держави, яка здатна карати особу найбільш жорстко, проявляється у кримінальному праві. Ця асоціація найчастіше пов'язана з кровною помстою, знаменитим принципом Таліона «зуб за зуб, око за око», ордалії, випробуванням вогнем і мечем, Божим Судом як способом доказування винності особи, судовими двобоями, дуелями тощо [3].

Сьогодні, фактично з початком Нового Заповіту, слідуючи заповіді «хто вдарив тебе у праву щоку – підстав ліву», діють інші пріоритети. Людина ХХІ століття вже б мала усвідомити, що зло злом не переможе: йому можна запобігти добром, примиренням та вибудовуванням державотворчої політики, стратегій і тактик суспільної поведінки на паритетних засадах і взаємовигідних умовах, коли робиться все можливе, щоб не допустити війн, суспільних революцій і потрясінь, а головне – запобігти застосуванню ядерної зброї, що дедалі частіше стає вірогідним. Звідси існує необхідність вироблення альтернативних видів покарань, спрямованих на гуманізацію покарання з одночасним підсиленням духовного навантаження Слова, – з наших переконань, ціннісною складовою. Двотисячолітня християнська історія має багатий досвід перемоги зла молитовними станами, і про це наглядно свідчать євангельські притчі, якими Спаситель навчав людей. Закладаючи в основу наукових досліджень євангельські мотиви, подібно як це робив Моцарт та багато інших видатних композиторів, коли існує можливість досягнення справжньої «симфонії та гармонії» у вибудовуванні відносин держави з інститутами громадянського суспільства, зокрема церквою. Свого часу у Візантії (Константинополі) та «новому Єрусалимі» – Київській Русі, до якої маємо безпосереднє відношення,

сповнилися слова апостола Андрія Первозванного: «на цьому місці (київських горах) засіяє Божа благодать і сила Божа здійсниться, перебуватиме до кінця світу». Подібно як існує земна церква (войовнича), що веде постійну боротьбу зі злом і в цій боротьбі уособлюється покликання до благочестя всього людства, так існує й Церква Небесна, торжествуюча, яку утворюють мученики і великомученики, преподобні та пустинними, великий сонм святих що угодили Богові та постраждали за віру Христову, – тобто всі, хто свого часу проживали на землі, а сьогодні – допомагають нам у боротьбі земній з ворогом роду людського. Так, намоленість святого місця вимірюється епохальністю багатовікових станів, свідченням чого є нетлінні мощі на київських горах понад 120 угодників Божих: їхні «мироточиві глави» й сьогодні випромінюють велику силу і благодать. Вважаємо, що людство в нинішню апокаліптичну епоху ще апелюватиме до подібних ідей, відродження духовного життя, зокрема і права, зважаючи на занепад і падіння людської моральності, духовно-культурної складової, що неодмінно відобразиться на правовій політиці держави та усьому суспільному житті.

Ціннісна парадигма у науково-практичній діяльності (кримінально-процесуальному праві) та суспільному житті. Особливої уваги Американська асоціація юристів приділяє проблемам, пов'язаним із формуванням суддівського корпусу, до якого долучають найбільш здібних випускників юридичних закладів. Модель формування американського юриста, що є захисником цінностей суспільства найрозвиненішої країни сучасного світу має відповідати догмам гуру американських лібералів А. Шлезінгера молодшого, автора монографії «Цикли американської історії», який вказував, що сутність державно-правової політики його країни слід розглядати скрізь призму ідеології месіанізму. Він заявив також, що в Америці продовжується «боротьба між капіталістичними цінностями – недоторканністю приватної власності, максимізацією прибутку, культом вільного ринку, виживанням найсильніших – і демократичними цінностями – рівністю, свободою, соціальною відповідальністю та загальним добробутом». Тому, на його думку, велику роль у США приватний інтерес будь-якого громадянина країни-лідера світового співтовариства, бо «в Америці капіталізм включає демократію, а демократія – капіталізм» [10, с. 34-37, 45; 11, с. 278].

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціаль-

ною цінністю. Головним завданням та обов'язком держави у випадку вчинення злочину щодо особи є захист її законних прав та інтересів. Однак саме по собі декларування прав не може забезпечити їх реалізації, тому законодавцем запроваджено правові механізми, які гарантують безперешкодну реалізацію прав та законних інтересів особи. Саме такою гарантією в контексті ст. 3 Конституції України є обов'язок держави провести ефективне досудове розслідування з метою захисту особи від злочинного посягання [12, с. 27]. Водночас, не можна оминути напрацювання кримінально-процесуального права, криміналістики, інших наук, які лише в сукупності можуть допомогти сформулювати і виробити основні засадничі підвалини ціннісної кримінально-правової та кримінологічної політики держави. Щоб не бути голослівними, відзначимо, що сьогодні даний підхід є вельми актуальним і потребує втілення на практиці.

Міждисциплінарний підхід у кримінально-процесуальному блоці: необхідність адаптації та запозичень. В результаті наукових пошуків важливою є позиція О. Дуфенюк, яка спираючись на розуміння правової аксіології як специфічної сфери філософсько-правової рефлексії «... вивчає ціннісну обґрунтованість та ціннісну наповненість права», і, водночас, наголошує, що аксіологія кримінального провадження вивчає ціннісну обґрунтованість і наповненість кримінально-процесуального права [13, с. 161]. Процесуалісти справедливо акцентують на зміні методологічного підходу щодо наукового дослідження кримінальних процесуальних явищ з переходом його від догматичного до аксіологічного (ціннісного) підходу, який переважає на сьогодні [14, с. 338]. Ціннісний підхід відслідковується і у визначених у ст. 2 КПК України завданнях кримінального провадження, яким є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Саме захист особи від кримінальних правопорушень виведений в системі завдань кримінального провадження на перше місце, у наступній складовій – охорона

прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження також визначається ціннісне спрямування кримінального провадження на забезпечення таких цінностей, як права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження [15, с. 287].

Так, аксіологія правових режимів у концепції об'єкт-суб'єктного розуміння визначає таке співвідношення: суб'єктом (ініціатором цінності) є суб'єкт права (деформалізовано сам носій цих прав і законних інтересів, формалізовано – суб'єкт права, наділений повноваженнями щодо їх легалізації у правовому полі), а об'єктом (носієм цінності) – права та інтереси суб'єктів права. Держава нормативно здійснює об'єктивацію такої цінності, забезпечуючи умови для її формування та охорони, захисту. Аксіологічна сутність надзвичайних правових режимів полягає у тому, що вони, хоча і містять у своєму механізмі засоби, способи і специфічні методи правового регулювання, які є більш правообмежуючими, порівняно з ординарними правовими режимами, передбачають розширення повноважень державних органів, однак їх мета полягає у нормалізації умов для реалізації законних прав і інтересів особи, створенні відповідних для характеру та рівня надзвичайної ситуації гарантій їх охорони, захисту та відновлення [15, с. 284].

В.Т. Томін пропонує розглядати ефективність досудового розслідування крізь призму завдань та засад кримінального провадження. Зазначаючи, що для ефективного досудового розслідування необхідною умовою є законність дій слідчого, коли його дії засновані на повному і всебічному дослідженні всіх обставин кримінального провадження, аналізі та оцінці перевіреної доказової інформації при прийнятті процесуальних рішень. Успіх в розслідуванні кожного кримінального правопорушення забезпечується не тільки надійністю і оптимальністю дій слідчого, а й залученням до процесу розслідування когось ще з числа тих суб'єктів, які можуть надати кваліфіковану допомогу і чия участь на попередньому розслідуванні дозволена процесуальним законом. Неодмінною складовою ефективного кримінального судочинства є можливість використання різноманітних джерел інформації. Це визначається як раціональність. Досудове розслідування має бути також і економним в частині використання будь-яких засобів і витрат, в тому числі і бюджетних грошових коштів. Це теж властивість ефективності досудового розслідування вважає автор [16, с. 25-26].

Стосовно гіпотези диспозиції та санкції в охоронному аспекті. Більшість учених підтримує ідею про класичну тричленну структуру правової норми (гіпотеза, диспозиція, санкція), елементи якої «можна умовно відобразити за такою схемою: «якщо – тоді – у протилежному разі» чи «якщо – тоді – інакше». В елементах норми права виявляється глибинна, онтологічна структура взаємодії: причина – дія – наслідок [17, с. 289]. Деякі вчені вирізняють два елементи структури правової норми (читак званого нормативно-правового припису): диспозицію і санкцію у структурі правоохоронних (заборонних) норм чи гіпотезу й диспозицію у структурі зобов'язальних норм чи позитивного правового регулювання [18], деякі – чотири, окрім класичних, називають ще й суб'єктів правовідносин [19]. Думка про чотиричленну структуру норми права не повинна виключатися, вона потребує додаткового вивчення. Однак постановка питання про двочленну структуру правової норми породжує дискусію. Тут доречним є питання: чи охороняються законом правовідносини, якщо в основі їх правового регулювання лежить тільки гіпотеза й диспозиція. Можна зробити висновок, що не охороняється, і така норма буде декларативною, а то й мертвою та не застосовуватися, бо без захищеності санкцією обов'язок перестає бути правовим [20, с. 20-28].

Говорячи про норму кримінального права, О.В. Харитонова наголошує, що це дуже складна сучасна проблема, яка перебуває «в авангарді» сучасних кримінально-правових наукових пошуків. На сьогодні існує традиційний підхід, за яким кримінально-правова норма складається з двох частин: диспозиції та санкції (диспозиція описує, яка поведінка заборонена, а санкція описує, якій відповідальності підлягають особи, які вчинили такі діяння, які порушили заборону). Водночас, існує спроба подивитися на кримінально-правову норму з урахуванням класичної структури, яку ми традиційно бачимо як гіпотеза, диспозиція та санкція («якщо-то-інакше»). З цих переконань злочин є юридичним фактом, який тягне застосування кримінальної відповідальності до особи, тобто та частина, яку ми зазвичай звикли називати диспозицією, насправді є гіпотезою. Якщо (описується злочинне діяння), То (далі йде та частина норми, яка традиційно називається санкцією, але думається, що насправді це є диспозиція, тобто права і обов'язки держави в частині покладення державою кримінальної відповідальності на особу). З цих позицій структура кримінальної норми складається з гіпотези, тобто описання

того, що є злочинним (інакше кажучи, юридичного факту, який тягне певні юридичні наслідки), і власне диспозиції, яка передбачає правило поведінки суду в частині покладання на особу, яка вчинила це злочинне діяння кримінальної відповідальності. Тому диспозиція норми кримінального права – це такий її структурний елемент, який визначає повноваження держави як суб'єкта кримінальних правовідносин покласти на особу яка вчинила злочин, кримінальну відповідальність або ж звільнити від такої відповідальності [3].

Визначення «суспільно-небезпечного» з огляду на історичні умови та нинішні обставин в аспекті кримінологічного та кримінально-правового. Ю.В. Орлов зауважує, що жодна інша наука у світі не вивчає злочинність комплексно як явище та феномен соціальної дійсності, за виключенням соціології злочинності, яка є окремим напрямом соціології. Вчений наголошує, що не можливо обійтись без кримінології, якщо ведуться дискусії стосовно того, що визначати злочинном. Йдеться, насамперед, про суспільно-небезпечне діяння. Тут виникає комплекс запитань: що таке суспільна небезпечність діяння, як її визначати, для кого ця суспільна небезпечність має бути проявлена? Тобто на авансцені кримінології з арсеналом її дослідження з'являється весь процес криміналізації і декриміналізації діянь [21]. В іншій лекції вчений розкриває сутність конструктивістського підходу до визначення злочинності, прихильниками якого є знамениті кримінологи Нільс Крісті, Яков Гілінський та інші, які стверджують, що злочинності в природі немає взагалі. Злочинність – це результат соціальних конвенцій, домовленостей. Ю.В. Орлов наводить досить влучний приклад із випиванням спиртного у робочий час – це буде порушенням трудової дисципліни, проступком дисциплінарним (у 30-ті роки ХХ століття, під час дії «сухого закону» у США, можна бути злочинцем). Натомість у наш час після 19:00 – вже не злочинець. Тобто ми вчиняємо одне і те ж саме, залежно від обстановки, місця, в якому ми знаходимося. Відповідно, змінюється оцінка, ставлення до діяння. Тоді що таке злочин: ставлення до певної поведінки чи певна поведінка? Наприклад, іноземні студенти приїжджають до України з холодною зброєю. У Туркменістані це нормальна традиція – носіння при собі холодної зброї. У нас це злочин. Тобто людина не поводить себе іншим чином, вона просто перетинає кордон, потрапляє в інші правові умови і стає злочинцем. За тих чи інших обставин змінюється оцінка, ставлення до діяння. Тому конструктивісти пояснюють, що зло-

чинність є продуктом соціальних конвенцій (різного ставлення). Так, наш снайпер, здійснюючи приціл на особу, яка вчиняє збройну агресію проти України, виконує наказ, боронить країну. Але за «правовими джерелами» тимчасово окупованих територій, він – злочинець, за інших же умов його поведінка свідчить про соціальну схвальність, хоча одне й те ж саме роблять. Звідси злочинність штучно конструюється, і результат таких конструкцій у різних кодексах, у різних країнах не однаковий [22].

Розмежовуючи моральну та фізичну шкоду і Е.П. Гаврилов, зазначає, що обидва види шкоди заподіюються безпосередньо особі і викликають її страждання, тобто природну форму наслідків заподіяння шкоди особі потерпілого. Їх основна відмінність полягає в тому, що моральна і фізична шкода відбивається в різних сферах людської життєдіяльності: відповідно, – ідеальній (духовній) і матеріальній (тілесній), що передбачає і відмінність використаних переконань оцінки заподіяної шкоди та її компенсації [23, с. 28].

Досить важливим питанням, яке знаходиться на порядку денному, є легалізація зброї у ціннісно-культурному аспекті націй і народностей нашої та іноземних держав. Так, серед чинників, які урізноманітнюють практику та наслідки легалізації зброї, виокремлюють такі: якість та деталізація нормативно-правового забезпечення, соціокультурні цінності суспільства, структура суспільства, традиції та звичаї, ступінь правової свідомості суспільства, ступінь поширення правового нігілізму та антисуспільної спрямованості серед членів суспільства, структура злочинності, корупція, «культура» володіння зброєю, доступність зброї, насиченість суспільства зброєю. «Культура» володіння зброєю – це сформована у суспільстві на основі загальних правил поведінки практика безпечного поводження зі зброєю. Основними елементами «культури» володіння зброєю є обачливе ставлення та виправдане застосування. Відсутність або недостатність попередньої практики поводження зі зброєю зумовлює збільшення кількості випадків порушення правил зберігання та носіння, легковажного застосування зброї, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості або смерті внаслідок необережного поводження зі зброєю. Доступність зброї – реальна здатність населення набути у власність легалізовану зброю та боєприпаси до неї. Доступність зброї визначається співвідношенням між її ціною та купівельною спроможністю населення, процедурою, вимогами до особи, яка виявила

бажання набути у власність зброю, та складністю їх виконання [24, с. 91].

Ціннісні засади у адвокатській та кримінально-процесуальній діяльності. Крім підстав, які закріплені в ч. 4 ст. 47 КПК, відповідно до ст. 28 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у разі якщо: доручення на виконання дій виходять за межі професійних прав і обов'язків адвоката, результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики, адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом, виконання договору про надання правової допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці, адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правової допомоги, виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів, адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги. Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника. Слідчі дуже часто порушують зазначену вимогу

закону, але притягнути слідчого до відповідальності досить складно, оскільки доказати вчинення такого порушення вимог закону слідчим практично неможливо. Таким чином, основним видом участі захисника в процесі доказування під час кримінального провадження є збирання інформації, яка має значення для кримінального провадження і заявленню клопотань на підставі такої інформації про проведення додаткових слідчих дій, виклик і допит свідків, надання доказів [25, с. 56].

Кримінально-правова політика у сфері освіти. Задля актуалізації наукового дослідження варто звернутися до праці відомого правознавця Д.П. Нікольського «Про видачу злочинців за основами міжнародного права» 1884 року, в якій він зазначав, що видача правопорушників це процедура, яка відбувається в інтересах двох держав, зацікавлених дотриманням внутрішньої безпеки, а також і дотриманням прав злочинця. «Не особистість існує для держави, а держава для особистості» [26, с. 31]. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [27, с. 131]. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [28].

В Україні необхідна ефективна кримінально-правова політика у сфері права на отримання освіти, спрямована не лише на розробку і запровадження в державі дієвої системи протидії суспільно небезпечним посяганням на право на отримання освіти збоку держави, а й виховання правосвідомості та правової культури всіх суб'єктів освітнянських відносин щодо недопущення злочинних посягань на гарантоване ст. 53 Конституції України право на доступність і безоплатність отримання всіх видів освіти у державі. Загалом же кримінально-правова охорона права на отримання освіти повинна розглядатися як напрям вітчизняної кримінально-правової політики, що становить

впорядковану систему злагоджено реалізованих у державі тактичних і стратегічних заходів, спрямованих на протидію порушенням права на отримання освіти засобами кримінального права [27, с. 136].

Новий кримінальний кодекс: особливості внесення змін і доповнень. О.В. Шамара, О.О. Книженко та інші автори здійснили спробу висвітлення альтернативної позиції щодо Проєкту нового Кримінального кодексу України, а також надання пропозицій та зауважень стосовно унормування кримінального законодавства України та продовження проведених наукових досліджень у сегменті кримінально-правової охорони основ національної безпеки України від наявних та потенційних загроз, визначених Радою національної безпеки і оборони України у Стратегії національної безпеки України [29, с. 208]. Вчені наголошують, що [29, с. 207-208] слід винести на обговорення запропоновані в проєкті нового Кримінального кодексу України санкції, в яких визначено покарання у разі вчинення злочинів проти державної безпеки. Зокрема, в проєкті Кримінального кодексу України вказано на те, що ці злочини належать до злочинів 5-го ступеня (так званий базовий ступінь тяжкості, без урахування ознак складу злочину, які змінюють ступінь тяжкості злочину). Згідно зі ст. 3.1.6 Проєкту за злочин 5-го ступеня призначається таке покарання, як ув'язнення строком від шести до восьми років. Це означає, що проєктом Кримінального кодексу України депеналізовано окремі злочини проти основ національної безпеки України. Передусім йдеться про такі з них, як: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), державна зрада (ст. 111 КК України), диверсія (ст. 113 КК України) та шпигунство (ст. 109 КК України). Чинним кримінальним законодавством встановлено набагато суворіші санкції, особливо коли йдеться про останні три із зазначених злочинів, за які передбачено можливість призначення покарання до 15 років позбавлення волі. Як бачимо, проєктом Кримінального кодексу України пропонується зменшити покарання майже вдвічі. Такий підхід викликає чимало запитань, особливо, зважаючи на нинішню ситуацію, яка склалась в нашій державі, крізь призму визначених потенційних та реальних загроз національній безпеці України [30]. За зростаючої кількості за останні роки вказаної категорії злочинів пропонуване зменшення покарання навряд чи здатне стимулювати осіб до правомірної пове-

дінки, як це визначено п. 1 ч. 2 ст. 1.1.2 Проекту Кримінального кодексу України [6].

Кримінологічна діяльність Національної поліції України. Надзвичайно важливим у нинішніх умовах є дослідження теоретико-методологічних та практичних засад кримінологічної діяльності Національної поліції України, визначення на цих засадах місця, ролі і значення поліцейського у багатьох сферах суспільної життєдіяльності, а саме в аспекті профілактики злочинності. Йдеться про широкий спектр роботи з населенням, де присутній злочинний, протиправний елемент; дослідження поведінки злочинця на усіх етапах злочинних посягань, починаючи від криміногенних станів, дитинства і юності, коли доводилось пережити відповідні психологічні травми, і завершуючи місцями позбавлення волі, успішною ресоціалізацією засуджених і вливанням їх у повноцінні колективи.

Серед пріоритетів такої діяльності можна виокремити безліч критеріїв кримінологічної діяльності та характеристик. Йдеться про: загальнонаціональний рівень актуалізації кримінологічної діяльності; визначення провідного місця і ролі національної поліції в системі суб'єктів запобігання злочинності (серед багатьох правоохоронних та державних органів); високий рівень нормативно-правового забезпечення кримінологічної діяльності, вироблення на цих засадах відповідної кримінологічної політики; принципи та функції кримінологічної діяльності; управління (координація) ефективним здійсненням кримінологічної діяльності в аспекті протидії злочинності; тісна взаємодія з інститутами громадянського суспільства; визначення структури та механізму реалізації кримінологічної діяльності; інформаційно-аналітичне забезпечення та науковий супровід кримінологічної діяльності тощо.

Питання впровадження таких методик крізь призму воєнно-стратегічної справи є неабияк важливим. Вони можуть забезпечити успіх та сприяти перемозі у боротьбі з ворогом. Не менше значення мають цінності, вартість людського життя на противагу принципу: «Смерть однієї особи – це трагедія, а багатьох – статистика». Формування школи військового лідерства за допомогою наукових ініціатив та компетентностей може сформувати ідеологію та політику у суспільній сфері держави.

Глобалізаційно-міграційна політика сучасного світу як загроза новим криміногенним станам. Глобалізація є одним із визначальних факторів, що впливає на формування майбутнього людської цивілізації. Одним із аспектів глобалізації є набли-

ження правових систем та взаємопроникнення кримінального права різних держав. У таких умовах врахування зарубіжного правового досвіду набуває особливого значення. Порівняльний аналіз зарубіжних та вітчизняних кримінально-правових норм дозволяє перейняти найкраще із зарубіжних законодавств та доктрини. При цьому одним із загальноновизнаних міжнародних принципів розвитку національних законодавств є повага до національних правових традицій. Такий підхід дозволяє уникати простого копіювання міжнародних та зарубіжних норм, а запозичення прогресивних ідей та положень здійснювати в узгодженні із системою національних кримінально-правових норм [31, с. 77].

Тема глобалізаційно-міграційної політики в сучасних умовах російсько-української війни є, мабуть, однією з найбільш актуальних для наукового розроблення з метою вироблення практичних рішень та напрацювань у галузі законодавства. Загалом, на всеукраїнському рівні необхідно провести якомога більше науково-практичних конференцій, присвячених проблемам міжнародної міграції та глобалізації у світі. Вимушена міграція українців до інших країн спричинила безліч проблем світовому співтовариству, адже соціально-економічне життя багатьох країн не пристосоване до такої кількості народностей. У зв'язку з подібним мультикультуралізмом виникає проблема з житловим фондом, коли запропоновані умови не відповідають звичній якості та комфортності життя, чи, навпаки, переселенці діють за принципом «не своє - не жалко». З'являється безліч фонових кримінологічних явищ, таких як наркоторгівля, контрабанда, работоргівля, проституція, венеричні захворювання, розлучені сім'ї, що є результатом поширення злочинності. Докорінно змінилась психологія людей, а тотальне пануюче безробіття на ринку праці, переповненість окремих областей переселенцями стає важким тягарем для економіки держави. Це, своєю чергою, відображається на кожній окремій особистості, адже втрачений житловий фонд, маса загиблих, а держава, натомість, досі не в силах піклуватись про кожного зокрема. Трагедії в сім'ях, втрата годувальників, людське горе і біда змінили ставлення один до одного, що загострює безліч проблем міграційної, демографічної, економічної, соціальної політики, всієї правоохоронної діяльності. Звідси, потребує своєї актуалізації та вироблення, постійного оновлення Стратегія державної міграційної політики України.

Висновки. За принцип диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності

та покарання влучно висловився П.Л. Фріс: «Як немає двох абсолютно ідентичних злочинів, а також абсолютно тотожних їх виконавців, так і не повинно бути усередненого підходу до різних категорій злочинів і злочинців» [32, с. 91]. Твердження, з яким важко не погодитись.

Міждисциплінарна парадигма особливо важлива для теоретиків права, які повинні бути своєрідними «наукометристами» і вміти розгледіти раціональне зерно, яке потребує відповідної актуалізації. Говорячи про галузевий (кримінально-правовий) блок, слід відзначити, що він має безпосереднє значення та взаємозв'язок з дисциплінами, які відносяться до цієї галузі знань. Насамперед кримінологія в нинішніх умовах покликана стати «матір'ю наук» для кримінального та кримінально-виконавчого права, кримінального процесу, криміналістики, судової медицини, судової психіатрії та багатьох інших найбільш пов'язаних з оперативно-розшуковою та превентивною діяльністю наук. У цьому аспекті основна відповідальність покладається на кримінологів нинішнього часу, які й повинні зацікавити, засвідчити широкий спектр знань та узагальнень не лише вказаних дисциплін, але й інших галузевих юридичних наук, а також суспільних, економічних, математичних і скрізь, де у цьому є зацікавленість юриспруденції в аспекті ціннісного, раціонального, вічного. За висловлюваннями класиків, кримінальне право – це математика, де вимагається чітка усвідомленість конструювання санкцій, логічність у призначенні покарань. Ще Гегель свого часу писав, що всяке юридичне знання без математики є неповноцінним. Науковець безпосередньо відповідає за інноваційний розвиток юриспруденції, долю країни, нинішні та майбутні покоління.

Проблемою нинішнього дня в науці є відірваність її від практики. Тут важливо керуватись принципом: «воїну слід давати те, що найбільше знадобиться в бою», тобто немає необхідності у великих масивах інформації, що не володіє відповідною теоретичною та практичною цінністю. У таких центрах науково-освітньої діяльності, як Оксфорд і Гарвард, лекції читають практикуючі юристи, судді, успішні адвокати. Також важливою є міждисциплінарність проведення наукових досліджень, як це здійснюється у «селіконовій долині» США.

Більшість науковців, як показує практика, займається дослідженням суто однієї галузі, або ж ведеться гонитва за написанням дисертаційних досліджень. При цьому забуваємо, що наука повинна стати улюбленою справою, плацдармом,

де академічна свобода не має меж у продукуванні високих смислів права, виробленні альтернативних видів покарань, шляху криміналізації чи декриміналізації «суспільно-небезпечного» з позицій багатьох кримінологічних факторів і загроз, де зло переходить межі дозволеного.

Література

1. Дудоров О.О., Мазур М.В. Реалізація принципу верховенства права при застосуванні закону про кримінальну відповідальність : постановка проблеми, міжнародний і зарубіжний досвід. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2017. № 5. С. 129-140.
2. Карчевський М.В., Використання методології data science для дослідження протидії злочинності в Україні. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів) : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 вересня 2022 р.) / [редкол. : Вербенський М.Г., Опришко І.В., Кулик О.Г. та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України; Харків : Мачулін. 2022. С. 25-33.
3. Каф. № 1 Кримінальне право України. Загальна частина. к.ю.н., доц. Харитоновна О.В. Лекція «Поняття, ознаки, система та функції кримінального права». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VzMxmrrYRsU>.
4. Гритенко О.А., Марченко О.А. Значення кримінально-правової класифікації видів звільнення від кримінальної відповідальності для кримінального процесуального порядку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 221-228.
5. Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). Київ : Атіка, 2001. 272 с.
6. Новий Кримінальний Кодекс. Реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/>.
7. Головка Л.В. Вступительная статья. Кабриак Р. Кодификации / пер. с фр. Л.В. Головка. Москва : Статут, 2007.
8. Петков С.В. Випускаюча кафедра як основа якісної юридичної освіти. Матеріали IV міжнародного освітнього форуму «Особистість вединному освітньому просторі» 11-26 квітня 2013 р., м. Запоріжжя. URL: http://www.virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/3/Petkov.pdf.
9. Петков С.В. Місце адміністративного права в сучасній системі права: концептуальний вектор і сутнісний вимір. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право*. 2014. № 1. С. 72-78.
10. Шлезингер А.М. Циклы американской истории. Москва : Прогресс-Академия, 1992. 688 с.

11. Господаренко В.М. Особливості викладання державної кримінально-правової політики США в американських університетах. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 271-283.
12. Жук А.В., Клепка Д.І. Ефективне досудове розслідування як одна з гарантій забезпечення прав потерпілого у кримінальному провадженні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2019. № 7(2). С. 26-30.
13. Дуфенюк О.М. Аксіологія кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 160-163.
14. Лоскутов Т.О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 445 с.
15. Тетерятник Г.К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: аксіологічні питання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 284-291.
16. Томин В.Т., Попов А.П. Эффективное уголовное судопроизводство: управленческие, социальные и правовые аспекты. Пятигорск, 2003. 115 с.
17. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
18. Общая теория права / под общ. Ред А.С. Пиголкина. 2-е изд., пер. и доп. Москва : Издво МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1996. 384 с.
19. Петрова Г.О. Норма и правовое отношение: средства уголовно-правового регулирования : монография. Н. Новгород : ННГУ, 1999. 192 с.
20. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву : монография. Москва : МГУ, 1981. 240 с.
21. Лекція 1. Yurii Orlov. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6-RirmF5dak>.
22. Лекція 2. Yurii Orlov. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9sMbAtoKKuQ>.
23. Васильева О. С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва, 2001. 352 с.
24. Фаркаш Я.В. Щодо впливу легалізації вогнепальної зброї на криміногенну ситуацію в державі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 19(3). С. 90-93.
25. Бережний О.І. Участь захисника в процесі доказування у кримінальному провадженні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2019. № 15(2). С. 51-57.
26. Никольский Д.П. О выдаче преступников по началам международного права. 1884. URL: www.twirpx.com/file/628152 (дата звернення 14.11.2022).
27. Лобач А.М. Кримінально-правова охорона права на освіту в Україні. *Право.UA*. 2019. № 1. С. 131-138.
28. Про освіту : Закон від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
29. Шамара О.В., Книженко О.О., Кириченко О.В. Вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України: проблеми трансформації кримінального законодавства в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 200-210.
30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
31. Гродецький Ю.В. Французька та німецька системи законодавчої регламентації норм про стадії вчинення злочину та про добровільну відмову. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1. С. 77-79.
32. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: дис... докт. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2005. 381 с.

Кріцак І. В.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
досудового розслідування
Харківського національного університету
внутрішніх справ